

STÁTNÍ SPRÁVA A ŽIVELNÍ POHROMY NA PODKARPATSKÉ RUSI. NÁSTIN PROBLEMATIKY

David HUBENÝ

Abstract: *State administration and natural disasters in Carpathian Ruthenia. Outline of the topic.* In addition to many other problems, Czechoslovak administration had to deal with various natural and other disasters in the form of fires, crop failures and especially floods, which plagued Carpathian Ruthenia regularly in spring and autumn, with occasional unexpected summer floods. This was due to the fact that in the mountains there was an average of 114-169 rainy days a year, mostly from June to October, while in the plain the number of precipitation days was 96-145, with the most rain from March to May, event. June, and subsequently from August to October. In addition, there were heavy, impermeable soils in the lowlands, which, together with the impossibility of surface water runoff, contributed to floods. In the spring and autumn, farmers had to wait for the accumulated rainwater and river water to evaporate, because they had virtually nowhere to drain. This, of course, led to the braking of all agricultural work, and the flooded areas were the breeding ground for various insects causing other economic and, above all, health problems. Despite the absence of specialized professional force in the form of state firefighters, the interwar state had indispensable tools to combat various natural disasters, when especially barracks and gendarmerie could quickly provide a number of physically fit and uniformly controlled individuals with relatively fast transport. The fact that firefighters existed in the vast majority of the state exclusively in the form of volunteer fire brigades was in some cases limiting, but the denser network of military crews with motor vehicles partially compensated for this disadvantage. Both the gendarmerie and the army commonly anticipated that it could be used to deal with a natural disaster, but it was not a primary part of their training. Although the political representation of the state continuously adopted a number of legislative and executive regulations to manage the subsequent reconstruction and reclamation of the affected areas, as always the financial side of the matter was limiting and much of course depended on the abilities and diversity of local government officials, especially district political administrators / district administrators authorities and their subordinate officials. After the establishment of the Provincial Office in Uzhhorod, there was no need to inform the center in detail about the various floods, and the center was required to provide practically only funds for the purchase and payment of aid.

Keywords: Czecho-Slovakia. Natural disasters. Agriculture. Carpathian Ruthenia.

Úvod

Součástí Československé republiky (ČSR) se v roce 1919 stalo území, které následně získalo označení Podkarpatská Rus. Idea připojení této oblasti se objevila v rámci severoamerické rusínské emigrace na podzim 1918, kdy věc zároveň projednala se zástupci československé reprezentace. V lednu 1919 pak v Užhorodě československé útvary prvně vstoupily na půdu, která se stala nejzápadnější částí Podkarpatské Rusi. Spolu s vojáky začali přicházet další zástupci nejrozličnějších státních úřadů, aby prakticky od počátku začali budovat správní aparát, jelikož dosavadní maďarský personál svá místa buď opustil, anebo odmítl složit služební slib, a když zůstal, tak se mu stejně z praktických důvodů nedalo bezvýhradně věřit. Budování úřadů bylo obtížné nejen pro jazykovou pestrost Podkarpatské Rusi, ale i skutečnost, že spadala do oblasti zalitavského práva, které čeští úředníci vesměs neovládali. Navíc záhy seznali, že oblast je po všech stránkách těžce zanedbaná.

S krajními obtížemi spočívajícími v personální, dislokační i materiální oblasti fungující úřady musely řešit obtíže se zásobováním, bídnot komunikační sítě, zvýšenou zločinnost, zastaralé zemědělství, slabý průmysl, vnitropolitický i mezinárodní neklid a otevřené revizionistické ambice Maďarska. Nadto se konsolidačním snahám stavěla na odpor i příroda, kdy úzká strmá koryta horských potoků a řek často měnily svůj tok¹ a hlavně na jaře a na podzim trápily Podkarpatskou Rus pravidelné záplavy a k tomu přibývaly občasné nečekané letní povodně. Bylo to dáno tím, že na tamních horách srážky padaly průměrně 114 – 169 dní v roce, a to nejvíce od června po říjen, zatímco v rovině byl počet srážkových dní 96 – 145 s tím, že nejvíce pršelo od března do května, event. června, a následně od srpna po říjen. Navíc v nížinách byly těžké, nepropustné půdy, což spolu s nemožností odtoku povrchových vod přispívalo ke vzniku záplav. Na jaře a na podzim tak zemědělci museli čekat, až se nashromážděné dešťové a říční vody odpaří, protože neměly prakticky kam odtéct. To samozřejmě vedlo k brždění veškerých zemědělských prací² a zaplavené plochy byly semeništěm nejrozličnějšího hmyzu působícího další hospodářské, a hlavně zdravotní obtíže.³

Situaci neprospívalo, že boje první světové války způsobily buď přímé poškození, nebo neudržování těch několika málo protipovodňových zařízení, které byly předtím vybudovány,⁴ takže se objevilo dokonce hodnocení: „Československá správa našla po svém příchodu všesky zdejší toky v úplně zdivočelém stavu.“ Náprava se musela s ohledem na nedostatek podkladů zanechaných mimo území republiky při-

- 1 DRAHNÝ, Václav. Živelní pohromy na Podkarpatské Rusi. In BIANCHI, Gustav (ed.). *Publikace pro zem Podkarpatská Rus*. Banská Bystrica 1932, s. 57.
- 2 MACHÁČEK, L. Význam meliorací na Podkarpatské Rusi se stanoviska hospodářského. In KUBART, Ant. *Vodohospodářské otázky Podkarpatské Rusi. Meliorační svaz pro Podkarpatskou Rus v Užhorodě. 1927 – 1937*. Užhorod 1937, s. 34.
- 3 DRAHNÝ, Václav. Živelní pohromy na Podkarpatské Rusi. In BIANCHI, Gustav (ed.). *Publikace pro zem Podkarpatská Rus*. Banská Bystrica 1932, s. 57.
- 4 BERGMAN, Josef. Vodohospodářské meliorace na Podkarpatské Rusi. In BIANCHI, Gustav (ed.). *Publikace pro zem Podkarpatská Rus*. Banská Bystrica 1932, s. 27. Stručný přehled uherských opatření viz BERGMANN, Josef. Vodohospodářské meliorace. In MUSIL, Jaromír (red.). *Technická práce v zemi Podkarpatoruské 1919 – 1933*. Užhorod 1933, s. 172-173.

pravovat jednak pozorováním a dotazy u obyvatelstva na jeho zkušenosti,⁵ jednak je zpomalovala nutnost opatřit překlady uherských norem,⁶ takže první vodohospodářské práce byly zahájeny až v roce 1921 a spočívaly zejména v nejnutnějších břehových úpravách toků, jakož i nutné osvětě.⁷ Hydrologická služba navázala na původní uherské základy, ovšem od poloviny dvacátých let byla snaha přetvořit ji podle zvyklostí z Čech.⁸ Modernizovaná služba podávala hlášení do Maďarska a Rumunska.⁹ O průběhu povodní byly vyšší úřady informovány téměř výhradně díky hlášením četnických stanic (pokud samy nebyly odříznuty), event. nižšími orgány civilní státní správy.¹⁰

Rozbor pramenů a literatury

Prameny k problematice živelních pohrom na Podkarpatské Rusi jsou rozprostřeny napříč fondy zainteresovaných ústředních úřadů, které spravuje Národní archiv. Pozornost byla věnována zejména Předsednictvu ministerské rady, tedy dnešní terminologií Úřadu vlády, kde v prvních letech příslušnosti Podkarpatské Rusi ke státu fungovalo podkarpatoruské oddělení, které pomáhalo koordinovat výstavbu státní správy na tomto nově připojeném území. Jde jednak o zprávy popisující průběh jednotlivých povodní, ale také následné aktivity jednotlivých ministerstev za účelem obnovy postiženého území a pomoci tamnímu obyvatelstvu či v místě neštěstí působících státních zaměstnanců. Po reformě státní správy provedené zákonem č. 125/1927 Sb. z. a n. však již počet zpráv o živelních pohromách ubývá, neboť z Civilní správy Podkarpatské Rusi povstaly Zemský úřad v Užhorodě byl již plně disponován a kvalifikován, aby se s obvyklými problémy vypořádal v rámci vlastní působnosti ve spolupráci s dalšími orgány státní správy, jak v roce 1933 dokázal během rekonstrukce vytopeného města Výlok. Ve fondu se nacházejí rovněž žádosti a rezoluce představitelů Národního shromáždění na pomoc krajům a obyvatelům postižených živelními pohromami. Je pozoruhodné, že zatímco volení zástupci z historických zemí a Slovenska byli značně agilní, tak politici z Podkarpatské Rusi začali tento institut více využívat až v první polovině třicátých let (do roku 1924 neměli možnost, neboť na Podkarpatské Rusi nebyli dříve provedeny volby), přičemž se neuplatnil nějaký regionální, nýbrž čistě stranický přístup.

Další fondy Národního archivu, zejména komplikované archivní soubory Ministerstva veřejných prací a Ministerstva zemědělství, prověřil kol. PhDr. Pavel Dufek, Ph.D., odborný rada, kterému za pomoc náleží dík.

5 x, s. 28.

6 BERGMANN, Josef. Vodohospodářské meliorace. In MUSIL, Jaromír (red.). *Technická práce v zemi Podkarpatoruské 1919 – 1933*. Užhorod 1933, s. 173.

7 BERGMANN, Josef. Vodohospodářské meliorace na Podkarpatské Rusi. In BIANCHI, Gustav (ed.). *Publikace pro zem Podkarpatská Rus*. Banská Bystrica 1932, s. 29, stručný přehled akcí viz s. 29-31.

8 Národní archiv, fond Předsednictvo ministerské rady (NA, f. PMR), kart. 3346, sign. 757/50.

9 KASPAR, Miloš. Organizace hydrologické služby. In MUSIL, Jaromír (red.). *Technická práce v zemi Podkarpatoruské 1919 – 1933*. Užhorod 1933, s. 110-113.

10 NA, f. PMR, kart. 80, sign. 61.

Ve Vojenském ústředním archivu – Vojenském historickém archivu bylo čerpáno z písemné pozůstalosti Zemského vojenského velitelství v Užhorodě, které v letech 1919 – 1925 obstarávalo vojenskou obranu Podkarpatské Rusi, než bylo v polovině dvacátých let z praktických důvodů zrušeno a nahrazeno Zemským vojenským velitelstvím v Košicích, které vedle Podkarpatské Rusi zajišťovalo ochranu východního Slovenska a ulevilo tak přetíženému Zemskému vojenskému velitelství v Bratislavě, které se mohlo nově plně věnovat problematice zajištění západního a středního Slovenska. Ve fondu Zemské vojenské velitelství Užhorod byl zužitkován jak kvalitně vedený deník velitelství, tak uložené rozkazy dokládající četné díky ostatních složek společnosti za pomoc armády při nejrůznějších katastrofách. Dále byl využit nezpracovaný archivní fond Doplňovací okresní velitelství (DOV) Chust, který obsahuje se zjevným zaujetím podrobně vedenou kroniku a separátní materiál týkající se průběhu povodní z roku 1927 s mnoha fotografiemi dokumentujícími následky této katastrofy.

V Archivu Národního muzea byl pro obrazové materiály hojně využit osobní fond někdejšího šéfa užhorodské odbočky ČTK Rudolfa Kryla. Bohužel, podstatná část snímků není datována; lokalizována je jen určitá část. S výjimkou případu povodně a rekonstrukce ve Výloku tak použité snímky buď ilustrují nějaký jev, nebo dokumentují sice poškození způsobená povodněmi v daném místě, ale nelze již určit, z kterého roku snímek pochází.

Štátny archív v Košiciach, pobočka pracoviisko Archív Trebišov, posloužil materiály Okresního úřadu v Sečovciach obsahující údaje k přípravám státní správy na zajištění spojení s Podkarpatskou Rusí během mimořádných okolností.

S ohledem na dopravní omezení spojená s pandemií onemocnění Covid-19 nemohly být využity dokumenty schraňované Státním archivem Zakarpatské Ukrajiny, které by poskytly detailnější pohled na studovanou problematiku. Z pramenů tištěných a tiskem vydaných dále posloužily zejména legislativní a další věcně příslušné předpisy.

Česká odborná literatura se problematikou živelních pohrom zabývá (např. Jan Munzar z Ústavu geoniky AV ČR, v. v. i.,¹¹ v Muzeu hlavního města Prahy Mgr. Pavla Státníkové¹² a ve východních Čechách působící historik Petr Borovec¹³), ale prakticky výhradně zkoumá historické země. Meziválečná Podkarpatská Rus stojí v této souvislosti zcela mimo zájem. Za pozornost stojí zmínky v krátkých popisech meziválečných podkarpatoruských obcí od slovenského badatele Vladimíra Kušteka, který zachytil vzpomínku pamětnice na zaplavení Výloku v roce 1933 a následnou obnovu.¹⁴ V meziválečném období se katastrofám na Podkarpatské Rusi velice

11 Z bohaté tvorby např. MUNZAR, Jan. Protipovodňové instrukce v českých zemích v minulosti. In *Historická geografie*, roč. 31, 2001, s. 163-189.

12 Z většího počtu děl např. STÁTNÍKOVÁ, Pavla. *Povodně a záplavy. Zmizelá Praha*. Praha 2012.

13 Z množství příspěvků např. BOROVEC, Petr. Živelné pohromy v Rybitví, Lhotce Blatnické (Blatnikovské) a blízkém okolí (1921 – 1984). In *Zprávy klubu přátel Pardubicka*, roč. 2000, č. 1 – 2 a č. 5 – 6, s. 44-46 a s. 169-171.

14 KUŠTEK, Vladimír. *Československý svět v Karpatech*. Bratislava 2018, s. 114.

stručně věnoval jediný sborníkový příspěvek,¹⁵ ovšem údaje k pohromám jsou dohledatelné i v dalších meziválečných publikacích věnovaných rozvoji Podkarpatské Rusi.

Předložený skromný příspěvek si neklade za cíl zpracovat vytčenou problematiku v celé její šíři, nýbrž jen naznačit, jakými prostředky disponovala státní správa na Podkarpatské Rusi k likvidaci nejruznějších pohrom a ohrožení se zvláštním zaměřením na záplavy z dvacátých let 20. století, kdy vedle popisu některých větších záplav je věnována zvýšená pozornost mimořádné záplavě z roku 1927. Zmíněna je též záplava města Výlok z roku 1933 a to díky dochování vzpomínky očitě svědkyně, která povodeň zažila coby malá holčička.

Názvy lokality byly – pokud možno – upraveny podle prvorepublikového oficiálního úzu podle statistické publikace.¹⁶

Hasičstvo

Podrobné zprávy o záplavách máme v ústředních úřadech zejména pro dvacátá léta, resp. do platnosti organizačního zákona (č. 125/1927 Sb. z. a n.), kdy nově vzniklý Zemský úřad v Užhorodě již byl plně disponován k tomu, aby se s podobnými problémy vyrovnal sám. Zmíněný organizační zákon ve svých člancích 2 a 3 určoval mimo jiné povinnost státní správy věnovat se veřejné bezpečnosti, včetně např. protipožární ochrany. Bohužel, tato povinnost se týkala jen vydávání různých předpisů a pokynů, protože stát, resp. politická reprezentace, neuznal za vhodné vyčlenit finanční prostředky na vznik státního hasičského sboru, tudíž samotný boj s požáry a dalšími katastrofami obstarávaly na drtivé části státního území sbory dobrovolných hasičů.

V oblasti uherského práva platilo, že sbory dobrovolných hasičů vzniklé na základě spolkového práva (dle nařízení bývalého uherského ministerstva vnitra č. 1508 B. M. z 2. května 1875) je nutné odlišovat od hasičských (profesionálních) sborů placených na náklady obce a povinného hasičstva (dle nařízení bývalého uherského ministerstva vnitra č. 5388-II z 12. srpna 1888) vydržovaného obcí a složeného z mužů ve věku 20 – 40 let obývajících danou obec bez hasičských sborů placených a dobrovolných. Povinní hasiči podléhali vedení obce a pochopitelně odborně a prakticky nevyhovovali. Jejich existence byla v podstatě pozůstatkem feudálních pracovních povinností a ve vztahu k ústavě šlo o institut přinejmenším diskutabilní. Naopak hasiči dobrovolní byli vnímáni jako nejlepší varianta sdružující osoby se zájmem o věc.¹⁷ Problémem byla i skutečnost, že pro území Podkarpatské Rusi ještě v roce 1928 neexistoval hasičský fond pro vznik a udržování dobrovolných a obecních hasičských sborů a podporu zraněných hasičů a jejich pozůstalých, neboť kaž-

15 DRAHNÝ, Václav. Živelní pohromy na Podkarpatské Rusi. In BIANCHI, Gustav (ed.). *Publikace pro zem Podkarpatská Rus*. Banská Bystrica 1932, s. 57-58.

16 *Statistický lexikon obcí v zemi Podkarpatoruské. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař.* Praha 1937.

17 ČERNO, Ľudovít – SÝKORA, Čeněk. *Spoločovanie a shromažďovanie na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, so zvláštnym zreteľom na spolky hasičské a hasičský fond na Slovensku, s príslušnými právnymi predpismi, judikatúrou najvyššieho správneho súdu a s patričným výkladom. II. doplnené a rozšírené vydanie*. Turčiansky Svätý Martin 1928, s. 73-74.

dá země si tuto záležitost ošetřovala vlastním nařízením.¹⁸ Jinou věcí pak bylo, že velká část obyvatel nebyla pojištěna proti ohni,¹⁹ takže ještě v polovině třicátých let vyhoření znamenalo ztrátu všeho a oběť požáru mohla jen doufat v pomoc rodiny, přátel a ve všeobecnou dobročinnost přispěvatelů, aby se sešel dostatek prostředků ke koupi dřeva na novou stavbu.²⁰

Profesionální – městští – hasiči působili jen ve velkých městech (např. v Praze) a místy existovaly i závodní hasičské sbory. U sborů dobrovolných hasičů však byl hned několikanásobný problém: v čase existence sboru proměnlivá kvalita výcviku, samotného zájmu o věc a samozřejmě vleklé finanční obtíže s nákupem a údržbou materiálu, zejména pojízdných stříkaček. Za příklad těchto obtíží můžeme vzít bohatou českou obec Cítov na Mělnicku. Zdejší sbor dobrovolných hasičů prožíval kvalitativní výkyvy, v některých obdobích se cítil bohatšími vrstvami obyvatelstva nedoceněn, tak ani nepřekvapí zjištěný nezáměr o zákrok během propuknutí požáru. Navíc od druhé poloviny dvacátých let postihla obec série „přívětivých“ požárů, které majitelům umožnily díky výhodné pojistce výstavbu velkolepějších náhrad. Jak konstatoval cítovský kronikář úzce propojený s vedením obce: *„Příčinu požáru nebylo možno nikdy zjistiti. Požáry již tak zevšeďněly, že málo kdo se hašení zúčastňuje, spíše ze zvědavosti dostaví se něco diváků. Zdá se, že si mnozí ohněm hledí pomoci.“* Hasiči ostatně nechali shořet i místní hospodu, v níž měl jejich divadelní odbor své vybavení s malovanou oponou. Mohlo se tak na Silvestra v druhém hostinci na novém sokolském jevišti klidně zpívat: *„V Cítově zas hoří, šepotaj lehce, o vzniku požáru každý šepce, největší smůlu, když pojištěný, hořet a hořet nechce.“* Ba „vtipálkové tvrdili, že každý požár musel být předem nahlášen veliteli požárního sboru, jinak že mu byl prý oheň uhašen“. Svoji roli mohla sehrát též hasičská stříkačka zakoupená roku 1905, a která vydržela ve službě do roku 1939. Přitom již na podzim 1927 se objevovaly úvahy o koupi motorizované stříkačky.²¹

Vezmeme-li v úvahu, že Cítov byl natolik bohatý a velký, že během první republiky usiloval o získání statutu městečka, a přesto měl problémy se zajištěním motivovaného hasičského sboru s moderní technikou, jak si měly poradit výrazně chudší podkarpatské obce. Nedostatek v podobě neexistence státních hasičů byl v českých zemích napraven až během nacistické okupace,²² ale v důsledku pová-

-
- 18 ČERNO, Ľudovít – SÝKORA, Čeněk. *Spoločovanie a shromažďovanie na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, so zvláštnym zreteľom na spolky hasičské a hasičský fond na Slovensku, s príslušnými právnymi predpismi, judikatúrou najvyššieho správneho súdu a s patričným výkladom. II. doplnené a rozšírené vydanie.* Turčiansky Svätý Martin 1928, s. 77 a 82.
 - 19 ČERNO, Ľudovít – SÝKORA, Čeněk. *Spoločovanie a shromažďovanie na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, so zvláštnym zreteľom na spolky hasičské a hasičský fond na Slovensku, s príslušnými právnymi predpismi, judikatúrou najvyššieho správneho súdu a s patričným výkladom. II. doplnené a rozšírené vydanie.* Turčiansky Svätý Martin 1928, s. 76.
 - 20 Např. Ubožák. In *Podkarpatské hlasy*, roč. 11, 8. 4. 1935, č. 84, s. 4.
 - 21 Podrobněji k dějinám cítovského sboru dobrovolných hasičů v meziválečném období viz HUBENÝ, David. Hasiči. Není-li požár předem domluven, bude uhašen. In VORÁČEK, Emil – HUBENÝ, David. *Cítov*. V tisku.
 - 22 K tomu podrobněji viz SZASZO, Zoltán. *Stručná historie profesionální požární ochrany v českých zemích*. Český Těšín 2010, s. 35-43.

lečných změn se již tento modernizační krok nemohl projevit v československém provedení na Podkarpatské Rusi, která se stala součástí sovětské Ukrajiny.

Četnictvo

Jelikož výše popsané státní hasičstvo vzniklo za druhé světové války na základě mužstva pocházejícího mimo jiné z řad četnictva, nepřekvapí, že již předtím měl četnický sbor v oblasti boje se živelnými pohromami určité úkoly. Ostatně, četnický zákon č. 299/1920 Sb. z. a n. ze 14. dubna 1920 ve svém prvním paragrafu pravil: *„Četnictvo republiky Československé jest vojensky organisovaný sbor strážný, jenž určen jest k tomu, aby podle stávajících zákonných předpisů a podle nařízení příslušných úřadů státních udržoval v celém území Československé republiky veřejný pořádek a veřejnou bezpečnost.“* Tento všeobecný závazek se tedy mohl snadno vztáhnout na různé požáry a povodně.

Úkoly četnictva během těchto pohrom určovala Služební instrukce pro četnictvo, přičemž pro území celé ČSR platila její předlitavská varianta z roku 1895, která ale na Slovensku a Podkarpatské Rusi platila s určitými změnami s ohledem na recipované uherské právo platné v těchto zemích. Instrukce vedle běžných kriminalistických metod (např. eskorty, zajištění místa činu apod.) popisovala postup pomoci při živelních pohromách, neboť jejími slovy (§ 101): *„Četnictvo jest zvláště s to, aby objevilo často živelní pohromy a podobná neštěstí a to již v samém počátku; proto jest jeho povinností upozorniti s vynaložením všech po ruce jsoucích prostředků ty, jimž hrozí nebezpečí, poskytnouti vždy a všude pomoci a podpory a učiniti všechna opatření, aby nebezpečí bylo buď vůbec odvráceno anebo aspoň zmírněno.“* Za tímto účelem byl *„četník výjimečně oprávněn ve dne i v noci, a zvláště na požádání majetníka nebo obyvatelů domu vzniknouti do každého domu a varovati a chrániti jeho obyvatele před hrozícím nebezpečím“*. Četníci měli pak za povinnost pomoci všude, kde toho bylo zapotřebí, *„aby nebezpečí bylo odvráceno a aby byl zjednán pořádek a bezpečnost“*, resp. aby byly zachráněny nejen životy, ale aby *„zachráněný majetek byl opatrován“*. Zvláštní pozornost měli četníci věnovat zachráněným dětem, nemocným a jiným, kteří si nejsou s to sami pomoci, jakož i zachráněnému majetku, a *„dátí je pod náležitý dohled“*. Tato povinnost generálního rozhledu ohledně (§ 104) *„všeho, co by někoho mohlo uvést v nebezpečí“*, byla pro jistotu ještě opakována v jednom z dalších paragrafů instrukce, v čemž můžeme snadno rozpoznat pochopení pro význam prevence jako takové. Ostatně četníci měli také povinnost (§ 108) být k ruce obecním orgánům, hlavně starostovi, v případě větších neštěstí, kdy obecní prostředky nepostačovaly k zvládnutí nastalé situace. Při požárech (§ 102) musel četník postupovat se znalostí v místě platných policejních požárních řádů a u ohně *„býti nápomocen veliteli hasičského sboru a přihlížeti k tomu, aby vše, co nařídí, bylo přesně vykonáváno“*. Přítomní četníci měli dohlížet na plnění jeho pokynů i po skončení požáru, aby se znovu nevznítil. V případě povodní (§ 103) mělo *„četnictvo co nejvíce hleděti k tomu, aby byla provedena opatření, jichž jest z opatrnosti zapotřebí“*. V praxi to znamenalo, že když bylo zřejmé, že se hladiny toků začínají zvedat, mělo dojít k zajištění mostů a lávek, zavedení spojení se sousedními obcemi, četníci si měli připravit čluny s posádkami, zajistit strážemi či značkami, aby se vodou zbytečně nejezdilo a nebrodilo a upozornit obyvatelstvo na nutnost nočních hlídek. Nadto četníci ještě měli kontrolovat stav hrází a v dohodě s příslušnými

úřady dohlédnout na mlýny a další vodní stavby, aby vytáhla stavidla. V případě narůstajícího nebezpečí mělo ohrožené obyvatelstvo najít ubytování na bezpečnějších místech. Četníci měli dokonce dohlédnout i na to, „aby se přes led chodilo jenom na místech úřední komisí vyhledaných a ustanovených“.²³

Četnictvo skutečně aktivně pomáhalo při různých záplavách, např. vrchní strážmistr Josef Gajdůšek obdržel veřejnou pochvalu zemského četnického velitelství díky „obzvláště horlivé a zdatné pomocné činnosti při záchranných a zabezpečovacích pracích v krajích postižených náhlou povodní ve dnech 24. a 25. října 1926“.²⁴ Obdobnou pochvalu obdržel Josef Schwings „za obětavou a neobyčejně horlivou osobní účast na zachraňovacích pracích při požáru v Majdáně“ 27. července 1928.²⁵ Další četník, Vincenc Jan Kovařík, obdržel veřejnou pochvalu za horlivou a obětavou záchrannou službu během požáru ve Výloku 3. května 1928.²⁶

Záplavy trápily Podkarpatskou Rus i později, takže ve druhé polovině třicátých let František Chmelař a Jan Kroupa ze Žornavy zachránili před utonutím čtyři osoby. Za tento výkon dostali pochvalu Ministerstva vnitra a finanční odměnu – Chmelař 1 000 a Kroupa 700 korun, přičemž většinu rozdali na obranu státu a knihovnu zemského četnického velitelství.²⁷

Vojsko

Vojsko mohlo při výpomoci během živelných pohrom těžit jednak z faktu, že v rámci prakticky každého útvaru se nacházel určitý počet mužů s ženijním výcvikem, jakož i prostého soustředění mladých a fyzicky zdatných jedinců s jednotným řízením a s možností rychlé dopravy nákladními vozidly nebo po železnici na místo určení spolu s mnohdy jedinečným vybavením, jednak z toho, že díky exteritoriálnímu doplňování se v jednotkách dislokováných na Podkarpatské Rusi nacházelo množství příslušníků pocházejících z českých zemí, kde někteří z nich byli dobrovolnými hasiči. Navíc jednotlivé garnisony musely určitou pozornost věnovat vlastnímu protipožárnímu zajištění, ať již technickému, nebo v podobě výcviku.²⁸

Armáda asistovala u různých pohrom prakticky od počátku své přítomnosti na Podkarpatské Rusi a na podzim 1920 pomáhala s četníky hasit požár lesa u Ťačeva.²⁹ A to pochopitelně nebyl jediný případ, kdy armáda zasáhla u požáru, např. obec Zipová zaslala velmi procítěné poděkování Pražským dětem, tedy příslušníků Pěšího

23 PINKAS, Oldřich – ERHART, Josef. *Sbírka četnických předpisů*. Kroměříž 1923, s. 165-169.

24 NA, f. Zemské četnické velitelství (dále ZČV), kart. 1632.

25 NA, f. ZČV, kart. 1642.

26 NA, f. ZČV, kart. 1635.

27 Pochválení kolegové. In *Četnické listy*, roč. 12, 20. 8. 1938, č. 16, s. 129.

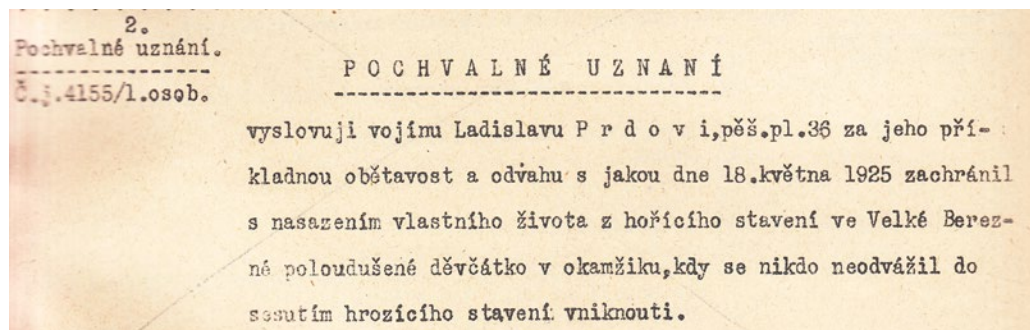
28 K přítomnosti československé armády na Podkarpatské Rusi viz HUBENÝ, David. K vojensko-bezpečnostním otázkám meziválečné Podkarpatské Rusi. Prešov. In ŠVORC, Peter – LIPINSKÝ, Ján (eds.). *Rusíni a Československo (1918 – 1938). Zborník odborných příspěvkov z vedeckej konferencie, venovanej 100. výročiu vzniku ČSR, konanej dňa 15. 11. 2018 na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove*. Bratislava 2018, s. 39-48.

29 Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv, fond Zemské vojenské velitelství Užhorod (VÚA – VHA, f. ZVV Užhorod), kart. 17, Deník ZVV Užhorod od 15. 9. do 31. 12. 1920, zápis z 5. 11. 1920.

pluku 28: „Dne 22. května t. r. [1920] vypukl neopatrností oheň ve zdejší vesnici, který se mžikem rozšířil po celé obci. Za oběť požáru padlo 170 chýší spolu se stodolami. Že obyvatelstvo při tomto ohni o život nepřišlo a že alespoň část vesnice byla zachráněna, děkujeme toliko obětavosti a statečnosti vojínům Vašeho pluku, zvláště 1. polní rotě. Mužstvo s obětováním vlastního života pracovalo na záchraně majetku a životů. Jak tento nešťastný den 22. květen zůstane strašným vzpomínkou na neštěstí, tak na druhé straně zůstane krásnou vzpomínkou na obětavost a pomoc mužstva Vašeho pluku, tím více, poněvadž obyvatelstvo v největší nouzi a tísní odkázáno bylo na chránění svých [!] vlastních domů a celku přispěti nemohlo. V tomto těžkém dni ukázali 4 Osmadvacátníci, jak důstojníci, tak i mužstvo svoji vysokou inteligenci, sociální lásku a nezištnou obětavost ku [!] spolubližním, kterážto láska jen z výtečných a upřímných srdcí prýštíti může.

Představenstvo obce, ohněm v neštěstí uvedené, pokládá za svoji první povinnost, poděkovati chrabrému 28. pluku, důstojníkům a mužstvu, za samaritánskou službu a prosí Všemohoucího, aby důstojníky a mužstvo Vašeho pluku Československé republiky ke cti a slávě zachoval, jim žehnal a posiloval v šíření takových šlechetných skutků.“³⁰

Pochvalné uznání bylo též vysloveno jednotlivcům, např. zemským vojenským velitelem „vojínu Ladislavu Prdovi, pěší pluk 36, za jeho příkladnou obětavost a odvahu s jakou dne 18. května 1925 zachránil s nasazením vlastního života z hořícího stavení ve Velké Berezne [!] polodušené děvčátko v okamžiku, kdy se nikdo neodvážil do sesutím hrozícího stavení vniknouti“.³¹

Obr. 1: Pochvalné uznání zemského vojenského velitele vojínu Ladislavu Prdovi za záchranu přidušené holčičky z rozpadající se hořící budovy.

VÚA – VHA, f. ZVV Užhorod, kart. 27, Rozkaz č. 50 z 29. května 1925.

Pomoc armády byla důležitá i během záplav a např. ve dnech 30. listopadu a 1. prosince 1923 se vyznamenala technická rota Pěšího pluku 45, která napomohla k zachování povodní ohroženého mostu, kdy vedle této dopravní stavby zachránila i z vody vytažené dřevo o objemu až 200 m³.³²

Nepřekvapí, že s ohledem na rychle získané zkušenosti se záplavami a latentním ohrožením z jihu se státní a vojenské úřady připravovaly na spolupráci pro případy

30 Např. VÚA – VHA, f. ZVV Užhorod, kart. 17, Deník ZVV Užhorod od 15. 9. do 31. 12. 1920, zápisy z 8., 11. a 21. 11. 1920.

31 VÚA – VHA, f. ZVV Užhorod, kart. 27, Rozkaz č. 50 z 29. 5. 1925.

32 VÚA – VHA, f. ZVV Užhorod, kart. 26, Rozkaz č. 152 z 31. prosince 1923.

např. odříznutí Podkarpatské Rusi a východního Slovenska v důsledku povodní.³³ Zajištění dopravních spojin však bylo spojeno se značným finančním nákladem, který byl vydáván i v letech hospodářsky nepříznivých,³⁴ a časovou náročností, ale tyto tepny nebyly ohrožovány jen povodněmi na podkarpatoruském, ale i východoslovenském území, což dávalo celé záležitosti komplexní ráz. Dalším faktorem komplikujícím spojení byly závěje.³⁵

Legislativní rámec následných podpor

Vedle samotné bezprostřední záchrany životů a majetku, hrálo roli zajištění následné pomoci obětem katastrof. Věcí se zabývala série zákonů a vládních nařízení, které se snažily získat prostředky pro financování obnovy postižených oblastí a jednotlivých aspektů lidské společnosti.

Zákon č. 149/1923 Sb. z. a n. o zřízení fondu pro účely veřejného živelního pojištění, umožnil, aby u Ministerstva zemědělství vznikl příslušný fond (§ 1) s tím, že již v roce 1923 mohla být částka 50 000 000 korun použita pro kraje stížené katastrofou a zbytek pro zamýšlené veřejné živelní pojištění (§ 2). Zákonem č. 219/1924 Sb. z. a n. bylo článkem I. určeno, že z částky 50 000 000 korun bude pětina použita v roce 1924 na podporu krajů postižených živelními pohromami „a zbytek budiž rezervován ve prospěch fondu pro účely veřejného živelního pojištění“. Rozhořel se pak obvyklý boj, kde peníze najít, neboť se všechny resorty dušovaly, že nejsou s to peníze uvolnit, přičemž na Podkarpatské Rusi měl nouzovou akci řídit zemědělský referát Civilní správy Podkarpatské Rusi.³⁶

Na podzim 1925 se senát vyslovil, resp. výbory národohospodářský a rozpočtový, aby stát poskytl pomoc zemědělcům stížených onoho roku živelními pohromami,³⁷ tudíž s o to větší radostí byl přijat zákon č. 227 o státní pomoci při živelních pohromách 1925 a o opatření k zamezení škod při živelních pohromách v budoucnosti. Ten v paragrafu 1 určil, že na podporu postižených oblastí může být vyčleněno až 74 000 000 korun podle skutečné potřeby. Další (2.) paragraf pak umožnil, že z prvně uvedené sumy může být až 36 000 000 korun vyčleněno na bezplatné podpory v podobě potravin, šatstva, osiva, event. umělých hnojiv a dalších potřeb, jakož i subvence či bezúročné půjčky „na opravu neb znovuzřízení obytných a hospodářských budov, živnostenských neb průmyslových provozoven“. Dále bylo z výše uvedené částky 74 000 000 korun vyčleněno 24 000 000 korun na opravy dopravní sítě a souvisejících staveb; zbývajících 14 000 000 korun šlo „na provedení opravných prací na vodotocích a na rekultivaci zpusťšených pozemků“. V paragrafu 4 bylo ošetřeno, že veškeré úřední listiny spojené s nouzovou podporou podle paragrafu 2 budou osvobozeny od kolků a poplatků. Bohulibý cíl v podobě získání výše popsanych 74 000 000 korun

33 Štátny archív Košice (ŠA KE), pracovisko Archív Trebišov, f. Okresný úrad Sečovce (OkÚ Sečovce), kart. 2, čj. 843/1924.

34 MEZNÍK, Jaroslav. O našich úkolech v oboru vodního hospodářství na Podkarpatské Rusi. In KUBART, Ant. *Vodohospodářské otázky Podkarpatské Rusi. Meliorační svaz pro Podkarpatskou Rus v Užhorodě. 1927 – 1937. Užhorod 1937*, s. 7.

35 Podrobněji viz NA, f. Ministerstvo veřejných prací, kart. 43.

36 NA, f. PMR, kart. 3346, sign. 757/41.

37 NA, f. PMR, kart. 3346, sign. 757/75.

měl být dle znění paragrafu 5 naplněn úsporami ve státním rozpočtu na rok 1925, popřípadě v letech 1926 či 1927.

Do budoucna měla hrát důležitou roli Hlava II. *O opatření k zamezení škod při živelních pohromách*, která úkolovala vládu k realizaci úpravy vodních toků a souvisejících staveb „podle celkového soustavného plánu“, který měl být financován zvláštním fondem (§ 6).

Před exekutivou však stála těžká otázka, kde najít peníze pro uskutečnění zákona č. 227/1925 Sb. z. a n., kdy jednotlivé resorty dokazovaly, že jejich napnuté rozpočty již nelze dále snižovat o vydání dalších neplánovaných částek pro rok 1926, kdy měly resorty shromáždit 18 000 000 korun na nápravu škod způsobených povodněmi.³⁸ Zákonodárci požadovali v polovině října 1926 informace o krocích ke zmírnění škod způsobených živelními pohromami. Ačkoliv Ministerstvo veřejných prací již koncem listopadu 1927 mělo připravenou zprávu o svých aktivitách, včetně akcí na Podkarpatské Rusi, byť tamní úřady nedodaly všechny podklady, tak Předsednictvo ministerské rady „z důvodů politické opportunity“ doporučilo, aby nic „nebylo“³⁹ prozatím oficiálně sdělováno předsednictvu senátu. Vyčká se vyjádření ostatních interesovaných resortů. Národní shromáždění bude event. svého času podána jednotná zpráva případně upravená podle hlášení ministerstev“.⁴⁰ Jelikož byla věc řešena tím, že v létě 1927 byla podána osnova nového zákona (budoucí č. 118/1927 Sb. z. a n.), byla věc zřejmě odložena.

Na zákon č. 227/1925 Sb. z. a n. navázalo nařízení vlády z 22. prosince 1925 č. 266/1925 Sb. z. a n.,⁴¹ které určilo, že podpory z výše popsané částky 36 000 000 korun se poskytují fyzickým a právnickým osobám, které nejsou schopny samy likvidovat následky pohromy (§ 1). Podporu šlo poskytovat zdarma nebo formou bezúročných půjček, popř. na dodávky osiva, krmiva a hnojiva bezplatně nebo se slevou (§ 2).

Výši škody měly zjistit orgány státní správy ve spolupráci s pomocnými komisemi (§ 3), které vznikaly v každé zasažené obci ve složení starosta nebo místostarosta v roli předsedy a dále znalců jmenovaných okresním politickým úřadem. Na území Slovenska a Podkarpatské Rusi spadal do komise ještě obecní nebo obvodní notář. Vznikla-li pomocná komise při okresním politickém úřadě, předsedal jí přímo šéf úřadu nebo jeho náměstek a členy byli referenti úřadu, dále to v případě Podkarpatské Rusi byli zástupce finančního ředitelství či exponovaný úředník tohoto ředitelství, státní zemědělský inspektor, zástupce zemědělské rady a dva obyvatelé okresu. Předseda mohl podle potřeby komisi rozšířit o reprezentanty zájmových organizací. Pomocné komise vyšších úřadů se stavěly na obdobných principech (§ 4). Rozdělení takto přiznaných podpor zajišťovaly okresní politické správy za spolupůsobení okresních a místních pomocných komisí (§ 11).

Ministerstvo veřejných prací mohlo zjištění škod na silnicích a mostech delegovat na podřízené úřady, tedy v našem případě Civilní správu Podkarpatské Rusi, která ministerstvu pak zaslala návrh projektu na opravu s předpokládaným rozpočtem

38 NA, f. PMR, kart. 2288, sign. 402/899.

39 V originále proloženě.

40 NA, f. PMR, kart. 3346, sign. 757/82.

41 K přípravě tohoto nařízení vlády viz NA, f. PMR, kart. 2288, sign. 402/899.

(§ 6), jakož i na vodních trasách spadajících do jeho působnosti (§ 8). Obdobně postupovalo i Ministerstvo zemědělství, které zjišťováním škod na rybnících, bystřinách a dalších vodních tocích spadajících do jeho působnosti pověřovalo „zemědělsko-technický úřad v Užhorodě“, tedy opět Civilní správu Podkarpatské Rusi (§ 7).

Vládní nařízení 266/1925 Sb. z. a n. určilo praktické rozdělení kompetencí při poskytování podpor. Nejvlivnější role se dostalo Ministerstvu vnitra, které se zabývalo podporami fyzickým a právnickým osobám při zajištění potravin, oblečení, osiva, krmiva, hnojiva, dále domácího, hospodářského a jiného zařízení a na opravu nebo novostavbu budov. Ministerstvo vnitra navíc bylo příslušné u všech dalších podpor, pokud jmenovitě nespádaly do působnosti jiného ministerstva. Ostatně výše uvedené odstavce již naznačily, že Ministerstvo veřejných prací bylo příslušné k opravě veřejných silnic, cest, mostů a části vodních toků, o které se dělilo s Ministerstvem zemědělství. Resort zemědělství se zase staral o polní cesty, rybníky a další vodní toky, jakož i o rekultivaci pozemků (§ 9).

O výši podpor rozhodovala meziministerská komise, které předsedal zástupce ministerstva vnitra, v níž dále usedli zástupci ministerstva financí, ministerstva zemědělství, ministerstva veřejných prací a ministerstva průmyslu, obchodu a živností. V případě neshod v komisi rozhodovala vláda (§ 10).

S ohledem na dělení vodních ploch mezi resorty zemědělství a veřejných prací nepřekvapí povinnost vzájemné koordinace vodohospodářských projektů a protipovodňových akcí (§ 12), přičemž jako poradní orgán k tomu cíli vznikla Státní vodohospodářská rada se sídlem v Praze složená ze zástupců věcně příslušných úřadů a zájmových organizací a odborníků (§ 13), přičemž Civilní správa Podkarpatské Rusi byla zastoupena jedním reprezentantem.⁴² Další podkarpatoruští představitelé se mohli objevit ve skupinách jmenovaných za jiné korporace (za průmyslové, zemědělské, národohospodářské, vodohospodářské a vědecké).

V praxi se rozdělení vodních ploch projevovalo při dohledu nad vodními družstvy na Slovensku a Podkarpatské Rusi, která se nacházela na rozhraní působnosti obou resortů. Ministerstvu veřejných prací podléhala ve věci udržování hrází a protipovodňové služby na vodních tocích. Oba resorty se dohodly, že jmenování ministerských komisařů do těchto družstev se bude dít po předchozí dohodě a také došlo k úpravě fungování komisařů u těchto družstev a předjednání novostaveb a rekonstrukcí ochranných hrází a objektů v dostatečném předstihu. Dohoda tak nenaplnila přání zástupců vodních družstev, kteří mimo jiné i z historických důvodů preferovali jako nadřízený orgán ve všech záležitostech Ministerstvo veřejných prací, nýbrž dohoda obou resortů respektovala faktický stav, kdy vodní družstva dozorovala užhorodská expozitura Ministerstva zemědělství.⁴³ Státní správa zároveň zkoumala spolehlivost pracovníků různých vodních družstev.⁴⁴

Asi nepřekvapí, že k výše uvedeným protipovodňovým zákonům, zejména k II. hlavě zákona č. 227 a vládnímu nařízení č. 266/1925 Sb. z. a n. vydalo Národní shromáždění několik rezolucí požadujících jejich urychlenou realizaci nebo zajištění

42 NA, f. PMR, kart. 3346, sign. 757/78.

43 NA, f. PMR, kart. 80, sign. 61.

44 ŠA KE, pracovisko Archiv Trebišov, f. OkÚ Sečovce, kart. 2, čj. 843/1924.

zastoupení určitých skupin (malozemědělců či zástupců odborových organizací zemědělských dělníků) v příslušných pomocných komisích.⁴⁵

O dva roky později obě normy doplnil další zákon č. 118/1927 Sb. z. a n. o poskytování podpor při živelních pohromách. Zákon měl umožnit převzít část úroků z půjček poskytnutých finančními ústavy vybranými Ministerstvem zemědělství v úhrnu 20 000 000 korun, kdy státní příspěvek bude činit 3 procenta po maximální dobu 10 let (§ 1). Od 1. ledna 1928 se mělo do fondů vzniklých při zemědělských radách, resp. na Podkarpatské Rusi při zemědělském referátu Civilní správy Podkarpatské Rusi, přispívat celkovou částkou 8 000 000 ze státního rozpočtu a „držitelé půdy zvláštní přírůžkou, vybíranou zároveň s pozemkovou daní ve výši 12 % státní daně“. Z těchto fondů měly být odškodňovány zemědělské oběti živelních pohrom od roku 1928 a v letech následujících (§ 3), přičemž i v tomto případě byly související úřední dokumenty osvobozeny od kolků a poplatků (§ 4). Další podrobnosti stanovila vládní nařízení č. 74 a 75/1928 Sb. z. a n. o náhradách pozemkové daně z důvodů živelných škod na zemědělských kulturách, resp. o poskytování podpor při živelních pohromách. Druhé ze jmenovaných nařízení přiřklo z celkového ročního státního příspěvku 8 000 000 korun celkem 440 000 korun po dobu pěti let podkarpatorskému fondu (§ 2). Další paragrafy se pak týkaly fungování odškodňování a přezkušování požadavků na odškodnění. O tři roky později následovala další legislativa přinášející vznik dalších fondů na meliorace a splavnění řek (zákony č. 49 a 50/1931 Sb. z. a n. o státním fondu pro vodohospodářské meliorace, resp. o státním fondu pro splavnění řek, vybudování přístavů, výstavbu údolních přehrad a pro využití vodních sil).

Dále je nutno zmínit opatření Stálého výboru č. 159/1929 Sb. z. a n. o státní pomoci při živelních pohromách v roce 1929, přinášející pro majetek lesní i jiný poškozený přírodními katastrofami pomoc tím, že „převzeme závazek platiti část úroků ze zápůjček nebo z jejich částí, jež jim budou poskytnuty peněžními ústavami zmocněnými k tomu“ Ministerstvem zemědělství (v případě zemědělského majetku) nebo Ministerstvem vnitra (v případě majetku jiného) a úhrn zápůjček nesměl přesáhnout 200 000 000 korun a státní příspěvek na úrok měl činit ročně 3 % z poskytnutých zápůjček nebo z jejich částí po dobu maximálně 15 let (§ 1). Zákon č. 122/1931 Sb. z. a n. o státní pomoci při živelních pohromách v roce 1931 garantoval příspěvkovou pomoc na zápůjčky v úhrnu 65 000 000 korun (§ 1). U obou norem (t. j. 159/1929 a 122/1931 Sb. z. a n.) platilo osvobození od kolků (§ 4). Ministerstvo zemědělství tak v roce 1931 rozjelo pomoc s nákupem osiva⁴⁶ a podobné akce se opakovaly i v dalších letech (t. j. osivové a krmivové) a nechyběly ani mimořádné dotace správám zvláštních fondů na tyto akce, včetně toho při Zemském úřadu v Užhorodě.⁴⁷

Kromě toho Ministerstvo vnitra i Ministerstvo pro zásobování lidu, jakož i nižší úřady, ve svých běžných rozpočtech pamatovaly určitými částkami na podporu obyvatelstva zasaženého nějakou živelní katastrofou,⁴⁸ např. Kancelář guvernéra

45 NA, f. PMR, kart. 2495, sign. 403/483/2–8.

46 NA, f. PMR, kart. 3347, sign. 757/115.

47 NA, f. PMR, kart. 3348, sign. 757/124.

48 DRAHNÝ, Václav. Živelní pohromy na Podkarpatské Rusi. In BIANCHI, Gustav (ed.). *Publikace pro zem Podkarpatská Rus*. Banská Bystrica 1932, s. 58.

Podkarpatské Rusi měl mít v rámci příprav rozpočtu na rok 1939 vyhrazeno na podpory 10 000 korun.⁴⁹

Samotné úpravy toků podle výše uvedených norem byly náročné technicky, finančně, časově (celé meziválečné období a jejich vyúčtování probíhalo ještě v období okupace československého území státy Osy). Melioračnímu úsilí velmi napomohla reorganizace státní správy zákonem č. 125/1927 Sb. z. a n., který sice neuspokojil podkarpatoruské představitele ohledně celkové autonomie pro Podkarpatskou Rus, ale vznikem zemských orgánů a zemských financí bylo možné se pustit samostatně do velkých investičních akcí, což se mimo jiné projevilo vznikem zemského melioračního svazu. Zmíněná reorganizace státní správy také zajistila lepší vymezení působnosti ministerstev zemědělství a veřejných prací.⁵⁰ Do působnosti uvedeného zákona se o meliorace staralo zejména Ministerstvo zemědělství. V letech 1919 – 1927 bylo tak prostavěno pouhých 12 000 000 korun, zatímco po vzniku melioračního svazu to bylo v letech 1928 – 1936 již téměř 90 000 000 korun.⁵¹ Ovšem jak poznamenal poslanec Zajíc: „*Za republiky bylo vykonáno mnoho, ale toto mnoho je ještě velmi málo vzhledem k potřebě i vzhledem k tomu, že za staletí minulá byla otázka meliorací příliš zanedbána. Musíme mnoho dohánět a rychle a účelně pracovat.*“⁵² Dokončení meliorací mělo dokonce podle názoru úředníků vést k tomu, že by se Podkarpatská Rus stala v oblasti zemědělských produktů soběstačná.⁵³ Problémem ovšem byla i skutečnost, že pomalu odbourávaná nevzdělanost, konzervatismus i určitá nedůvěra ke státní správě představovaly překážky melioračního úsilí.⁵⁴ Ostatně v polovině dvacátých let odhadoval odborový přednosta Ministerstva veřejných prací Ing. Jindřich Schumandl, že by vodohospodářské práce na Slovensku a Podkarpatské Rusi potřebovaly ročně dotaci 60 000 000 korun po několik let, aby se tamní situace v oblasti regulací stala vyhovující, přičemž některé práce, např. na Tise a Bodro-

49 NA, f. PMR, kart. 3349, sign. 757/139.

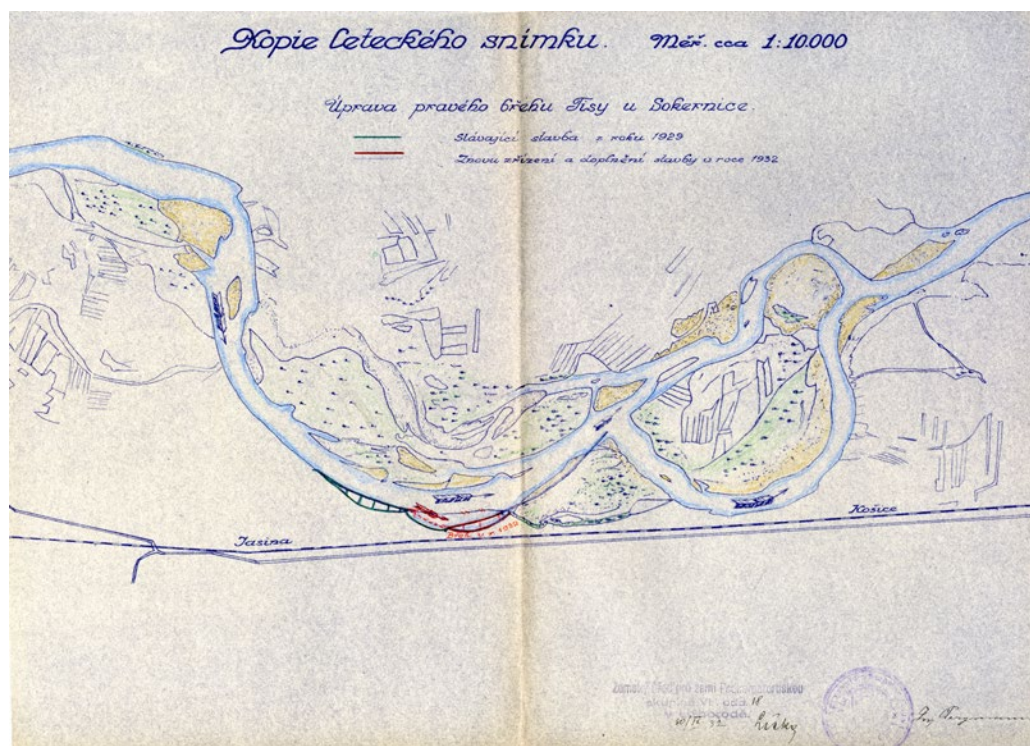
50 Po reorganizaci spadalo do agendy Ministerstva veřejných prací již jen využití vodních sil, asanační stavby ve městech a správa mezinárodního úseku řeky Tisy pod ústím Samoše. Zbytek vodohospodářské agendy mělo na starosti Ministerstvo zemědělství. Podle toho také byla upravena vodohospodářská služba u zemského úřadu, kde vznikla skupina zemědělsko-technická zabývající se zejména melioracemi. HORÁK, Jan. Meliorační činnost na Podkarpatské Rusi před 10 lety a dnes. In KUBART, Ant. *Vodohospodářské otázky Podkarpatské Rusi. Meliorační svaz pro Podkarpatskou Rus v Užhorodě. 1927 – 1937.* Užhorod 1937, s. 10.

51 HORÁK, Jan. Meliorační činnost na Podkarpatské Rusi před 10 lety a dnes. In KUBART, Ant. *Vodohospodářské otázky Podkarpatské Rusi. Meliorační svaz pro Podkarpatskou Rus v Užhorodě. 1927 – 1937.* Užhorod 1937, s. 9-10.

52 ZAJÍC, Josef. Do nového desetiletí. In KUBART, Ant. *Vodohospodářské otázky Podkarpatské Rusi. Meliorační svaz pro Podkarpatskou Rus v Užhorodě. 1927 – 1937.* Užhorod 1937, s. 11.

53 KUBART, Ant. Vodní meliorační družstva. In KUBART, Ant. *Vodohospodářské otázky Podkarpatské Rusi. Meliorační svaz pro Podkarpatskou Rus v Užhorodě. 1927 – 1937.* Užhorod 1937, s. 33.

54 ŽADANSKÝ, Juraj. Poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo v rámci celkového hospodárskeho a sociálneho vývoja Podkarpatské Rusi. In GONĚC, Vladimír (ed.). *Česko-slovenská historická ročenka 1997.* Brno 1997, s. 99.

Obr. 2: Kopie leteckého snímku s vyznačenou úpravou pravého břehu Tisy u Sokernice (Sokernice).
NA, f. MZ, kart. 291, sign. T 2000.

gu, již byly v běhu⁵⁵ a uvedené země již měly výhodu v soustředění této otázky do specializovaných referátů, zatímco v historických zemích byla tato věc rozdělena mezi státní a samosprávné úřady.⁵⁶ Obdobně se vyjádřil i odborový přednosta Ministerstva zemědělství Jan Horák, který připomněl přípravu velkých melioračních projektů a ocenil soustředění těchto záležitostí na Slovensku a Podkarpatské Rusi.⁵⁷ Meliorační investice pak samozřejmě hrály i významnou roli při překlenování problémů s nezaměstnaností.⁵⁸ Byly nutné však i z praktického hlediska, neboť např. na počátku třicátých let panovala obava, že velká záplava na Tise by mohla změnit její tok a ohrozit mosty u Velikého Bočkova a Slatinských dolů⁵⁹ a některé plánované

55 RADOUŠ, František. *Nové směry vodohospodářského podnikání v Republice československé*. Praha 1926, s. 28.

56 RADOUŠ, František. *Nové směry vodohospodářského podnikání v Republice československé*. Praha 1926, s. 33.

57 RADOUŠ, František. *Nové směry vodohospodářského podnikání v Republice československé*. Praha 1926, s. 36-38.

58 BERGMAN, Josef. Vodohospodářské meliorace na Podkarpatské Rusi. In BIANCHI, Gustav (ed.). *Publikace pro zem Podkarpatská Rus*. Banská Bystrica 1932, s. 32.

59 ANDREJS, Josef. Inženýr ve službě železnice (Z deníku kontrolora pro udržování dráhy). In MUSIL, Jaromír (red.). *Technická práce v zemi Podkarpatoruské 1919 – 1933*. Užhorod 1933, s. 34.

úpravy byly mimořádně složité i z technického hlediska a tak nepřekvapí, že na začátku třicátých let byla rozšířena příslušná systemizace vodohospodářských inženýrů působících u státní správy na Podkarpatské Rusi.⁶⁰ V meziválečné éře někdy muselo dojít i na mezinárodní jednání, jako např. s Maďarskem v případě úpravy části toku řeky Tisy u Sekernice na Chustsku.⁶¹

Vedle vysoušení a dalších úprav však byla zároveň soustavně sledována otázka suchých oblastí, zejména jižního okraje Podkarpatské Rusi, a případného zalesnění, kdy se tyto akce posuzovaly nejen ze zemědělského či ekologického hlediska, ale také podle potřeb obrany státu a související legislativy.⁶²

Další opatření

Vedle melioračních investic se jednalo např. o plán z poloviny třicátých let na celostátní výstavbu sítě obilních skladišť,⁶³ přičemž se plánovalo na základě usnesení ministerské rady z 23. června 1934 vybudovat v částce 10 000 000 korun na Slovensku a Podkarpatské Rusi⁶⁴ v často postihovalých oblastech tato obilní skladiště mimo jiné právě pro krytí prvotní potřeby. V roce 1934 na to vláda vyčlenila zápůjčku 10 000 000 korun s určitými podmínkami úmoru. Stavebníky však měla být svépomocná družstva, která by byla jen příjemci státní pomoci. Zemský úřad v Užhorodu v dohodě s Obchodní jednotou hospodářských družstev v Užhorodě připravil stavební program na šest potravních skladišť, z nichž pět bylo dimenzováno na 150 vagonů obilí (Užhorod, Mukačevo, Sevluš, Berehovo, Baťovo) a jedno na 50 vagonů ovoce (v Ťačovu). Vedle země měly částkami přispět i jednotlivé zainteresované okresy a město Mukačevo. Do léta 1938 byla zkolaudována železobetonová skladiště v Užhorodě, Mukačevu a Sevluš. S určitými problémy se setkala skladiště v Berehovu, Baťovu (tato musela být postavena z ocele, což akci poněkud prodražilo) a Ťačovu. Všechna skladiště nakonec měla výrazně vyšší skladovací kapacitu. Další skladiště oproti původnímu plánu vznikla v Černém Ardovu (50 vagonů) a zakoupilo se skladiště v Šomu (200 vagonů). Kapacita skladišť a překladišť měla sloužit i k výkupu, ale s ohledem na sucha a pohromy nebyla jejich kapacita prozatím naplněna.⁶⁵

Do realizace plánu ovšem zasáhly výsledky první vídeňské arbitráže, a tak zástupci Podkarpatské Rusi Igor Husnay a Štěpán Kločurák na základě zmocnění Augustina Vološina požadovali dne 9. listopadu u centrálních pražských úřadů výstavbu skladišť s kapacitou 50 vagonů za pomoci pracovních kolon v Rachovu, Teresvě, Volovci, Velkém Berezném a Perečíně.⁶⁶ Asi nepřekvapí, že s ohledem na vztahy centrální a autonomní vlády se např. Ministerstvo veřejných prací 28. února 1939

60 BERGMANN, Josef. Vodohospodářské meliorace. In MUSIL, Jaromír (red.). *Technická práce v zemi Podkarpatoruské 1919 – 1933*. Užhorod 1933, s. 173-180.

61 Např. NA, f. Ministerstvo zemědělství (MZ), kart. 291, sign. T2000.

62 NA, f. PMR, kart. 3349, sign. 757/132.

63 NA, f. PMR, kart. 3348, sign. 757/115.

64 NA, f. PMR, kart. 3347 a 3348, sign. 757/115

65 NA, f. PMR, kart. 3347, sign. 757/115.

66 NA, f. PMR, kart. 3347, sign. 757/115.

vyjádřilo, že „není v této věci kompetentní“ a výstavba není ani finančně zajištěna.⁶⁷ Ostatní ústřední orgány buď nereagovaly, anebo se jejich odpovědi nepodařilo dohledat a s ohledem na další vývoj věc odložily.

Záplavy

Povodeň z listopadu 1922

Ve dnech 4. a 5. listopadu 1922 se v důsledku dešťů rozlily řeky Turja a Tuřice, které odnesly úrodnou prst z polí spolu s částí břehů. V obci Tuří Remety byly povodněni zasaženy asi čtyři domky, ale nikoliv poškozeny. Starosta Tuřích Remet odhadl škodu na 100 000 korun a starosta Tuřice zase kolem 10 000 korun. Silniční stavby a veřejná zařízení nebyla poškozena.⁶⁸

Mezi 22. a 23. hodinou 4. listopadu zatopila řeka Uh dělnickou kolonii firmy Eisler a syn v Zábrodě a ohrozila na životě 20 rodin (cca 60 osob). Úřady navíc měly zprávy, že v horách prší a padá sníh, tudíž byly obavy, že voda bude dál stoupat. Se záchranou dělnických rodin po neúspěších se dvěma improvizovanými vory pomohlo 40 přivolaných příslušníků Pěšího pluku 36 dopravených dvěma nákladními automobily, které se na místo určení musely dostat oklikou, aby se vyhnuly zaplavené cestě. V kolonii a přilehlé zahradě vznikla odhadem škoda 50 000 korun. Firma přišla o dřevěný most na lesní trať u obce Zábrodě. U obce Novoselice voda zničila hned dva mosty – železný a dřevěný a k tomu 90 metrů lesní trati. Škody firma vyčíslila na 150 000 korun. Ve Velkém Berezném byla poškozena obecní jatka (škoda se odhadovala ve výši 16 000 korun) a místnímu kováři zmizela zásoba palivového dříví. Poškození polností občanů ze Zábrodě, Velkého a Malého Berezného a Mirči se nemohlo prozatím odhadnout.⁶⁹

Rozvodněná řeka Uže 5. listopadu zalila okolní pole a louky u obce Nevické a v 9.00 vnikla přímo do obce, kde protekla jejím středem a přerušila provoz v části obce. Rovněž zde se veškeré škody omezily na polnosti, odkud Uže odplavila osivo a pokryla je bahnem. V obci Nevické Podhradí se zřítíla stavidla v důsledku tlaku vody; stavidla ale nebyly v dobrém stavu, neboť se neopravilo jejich poškození z období jarních ledových ker. Kolem oběda voda začala klesat. Uže ale způsobila více škod o kus dále, kde v obci Dubriniče 5. listopadu zalila 60 domků a část obyvatelstva se musela přesunout k příbuzným a známým do zbývajících částí Dubriniče. Naštěstí se mohli vrátit domů již odpoledne. Dalších pět domů bylo zalito v Záříčí, ale došlo opět k zatopení krmiva pro dobytek, a hlavně sklizených zemědělských plodin. Polnosti v Dubriniči, Záříčí, Perečinu a Voročovu znehodnotilo bahno a kamení, popř. odnesení ornice. Četníci v této souvislosti upozorňovali na obavy obyvatel Dubriniče, že pokud nebude prodloužena ochranná hráz podél řeky Uže, tak budou brzy opět zatopeni.⁷⁰

67 NA, f. PMR, kart. 3348, sign. 757/115/1.

68 NA, f. PMR, kart. 80, sign. 61.

69 NA, f. PMR, kart. 80, sign. 61.

70 NA, f. PMR, kart. 80, sign. 61.

Obr. 3-1 a 3-2: Záplavy bahna, kamení a trosek v důsledku povodní. Nedatované a nelokalizované snímky. Archiv Národního muzea (dále ANM), f. Rudolf Kryl, kart. 82.

Služnovské úřady v Perečíně, Velkém Berezném a Užhorodě a Civilní správa měly po celou kritickou dobu permanentní službu. K menšímu rozliti Uže došlo také v Užhorodě, kde byla zaplavena jedna ulice a část další.

Dne 5. listopadu 1922 vystoupila z koryta kvůli dlouhodobým deštům též řeka Latorica, kterou přiživil tající sníh. V odpoledních hodinách velká voda navštívila Rosvegovo a Podmonastýr. V prvně jmenované obci uvěznila v pobřežním domku rodinu obuvníka Josefa Uraje. S ohledem na rychlost proudu a výšku vody se manželský pár s třítydenním dítětem nemohla dostat pryč a musela být evakuována za pomoci četníky řízeného člunu. Voda před setměním začala opadávat. I zde byly

polnosti zaneseny blátem a kamením a voda odnesla na polích zanechanou kukuřičnou slámu, kterou kvůli deštům nebylo možné odvést včas.⁷¹

Povodeň z listopadu 1924

Na konci listopadu (29. a 30.) 1924 se následkem náhlých dešťů rozvodnila Tisa v rachovském okrese natolik, že se přelila přes rozestavěnou státní silnici u Malého Bočkova a zatopila tamní pozemky a samotnou silnici poškodila. Potok Šopurka protrhl župní silnici v délce asi 20 metrů, ale spojení s Kobyleckou Polanou díky zásahu cestmistra z Velikého Bočkova, který zhotovil provizorní vozovou cestu vedle protrženého místa, nebylo přerušeno. Potok Šopurka ve Velikém Bočkově zaplavil různé pozemky a odplavil část zahrad, jakož i okraje svého řečiště. Dobrou zprávou bylo, že nebyly ohroženy lidské životy.

Rozlila se též Tisa u Výloku a zaplavila zdejší louky a pole. U místního železničního mostu odnesla řeka část břehu, což přinutilo majitele domů u řeky (v ceně 4 000 – 5 000 korun) je rozebrat a odnést, protože byla obava, že řeka by podemlela i pozemky, na nichž stála jejich stavení. Tím ovšem škody nekončily, neboť v důsledku trvajících dešťů přibývaly zprávy o odplavených můstcích a podemletých cestách v oblasti Velikého Bočkova a Usťčorné. U vesnic Vulchovce, Ňagovo a Trnovo zaplavila Teresva níže položená pole a ve Vulchovcích odnesla dřevěný mlýn Andreje Kucina v ceně 30 000 korun, ale škoda byla naštěstí kryta pojištěním. Silnice mezi Nižním a Vyšným Sinovírem byla poškozena v délce 80 metrů a přerušila dopravu. Černá Tisa potom způsobila rozsáhlé škody v Jasíně, kde vyplavila a odplavila sklady dřeva a vzala dva dřevěné vory. Kromě toho řeka strhla tři dřevěné mosty a na mnoha místech u nádrže Apšinec byla zničena regulační zařízení v hodnotě 150 000 korun. Silnice Jasiňa – Kvasy byla značně poškozena a místy hrozila sesutím. Celková škoda se odhadovala na 600 000 korun, kdy hlavní ztráty postihly lesní správu. V Selu Slatině byl poškozen most a zatopeno 28 domů. Most pomohla zachránit vojenská asistence od Pěšího pluku 45, která odstranila dřevo nakupivší se u marmarošsko-sihoťského mostu.

K záchraně ohrožených domů v obci Bekeni nařídilo četnictvo průkop soukromé cesty, aby voda odtékla stranou. Další příchozí zprávy potvrzovaly narůstající škody, např. u Vyškova bylo poškozeno celkem asi 900 metrů úzkokolejné dráhy. Mnohá další omezení vedla např. k dočasnému přerozdělení dohledacích obvodů četnických stanic.

Rozvodnila se též řeka Rika ve Volovém a související říčky, např. Boržava zatopila asi polovinu Dovhého a poškodila komunikační síť, v chustském okrese zase Terebla u Drahova (konkrétně osady Vilšany) vymlela část silnice a přerвала lanovou lávku firmy Mundus. Řeka Rika u Nižné Bystré poškodila silnici na čtyřech místech atd.

Hojné poškození cest, mostů, zaplavení polí kameny a odplavení úrodné vrstvy byly častým námětem zpráv. Problém vyvstal též se zásobováním obyvatelstva, které potraviny mělo uložené ve sklepích či skladovacích jámách – buď byly zatopeny, nebo přímo odplaveny. Náhlá povodeň tak způsobila nečekaně vysoké škody.⁷²

71 NA, f. PMR, kart. 80, sign. 61.

72 NA, f. PMR, kart. 80, sign. 61.

Povodeň z listopadu 1925

V noci ze 7. na 8. listopadu 1925 postihla Nižní Koločavu povodeň, kdy se rozvodnil potok Hrušovec a zaplavil nejen vodou, ale i kamením, okolní pole a odnesl i župní silnici v délce 20 metrů. Škody na polích způsobila rovněž řeka Terebla. Ve stejné době se vylila z koryta řeka Terebla u stejnojmenné obce a zaplavila sousední pozemky v šíři jednoho kilometru! V obci zatopila tři mlýny a dvě obytná stavení do výše jednoho metru. V Trebušanech pak řeka Tisa strhla dřevěný most náležející Státní lesní správě v Buštině a poškodila některá dřevěná zařízení pro voroplavbu v odhadované výši 50 000 korun. Poškozená železniční trať však byla díky úsilí železničního personálu rychle opravena. Tisa pak způsobila škody u obce Veliká Kopaňa, kde zalila nejen pole, ale vynutila si opuštění několika obydlí. Řeka pak v délce 10 metrů prorazila železniční násep, což mělo za následek přerušení dopravy. Zatopeny byly různé osady a samoty (např. Botoš a část Rachova). Rozdováděná

Obr. 4: Závál kulatiny u jasiňského mostu na Černé Tise. Nedatovaný snímek. ANM, f. Rudolf Kryl, kart. 82.

Tisa, resp. její část Černá Tisa, v osudovou noc strhla za pomoci unesených vorů most v Rachovu a unášené trosky mostu pak zlikvidovaly dřevěný most v Berlebaši o devět kilometrů dále, kde poškodila opěrnou zeď trati. V Rachovu byla zatopena část města zvaná Verbník do výše jednoho metru. Obyvatelstvo sice včas odešlo, ale nestihlo si vzít s sebou své věci. Černá Tisa v Jasině zaplavila řadu domků a o pomoc byla požádána armáda. Mezi Jasiňou a Kvasy byl železniční násep poškozen na dvou místech a újmý v těchto místech došla i státní silnice Košice – Jablonice, která nebyla schůdná ani po pěši. Tisa zaplavila část Sela Slatina, kde odnesla vory a stržené mosty se u zdejšího dřevěného mostu začaly kupit a ohrožovat tuto spojnici s Marmarošskou Sihotí. Za pomoci vojska byly trosky včas odstraněny. I tak došlo k poškození části silnice přiléhající k mostu. Tisa kromě toho ještě zatopila pozemky a část budov obcí Verjacja a Královo nad Tisou a v délce asi jednoho metru protrhla železniční trať u Verjacie. Tisa přerušila silnici mezi osadou Berlebaš a Jasiňou a zde

také poškodila železniční trať, kde se sesypaly násep a železniční koleje v celkové délce několika stovek metrů. Řeka Tisa si vzala mosty v Jasíně, Kvasích, Bilině,⁷³ Rachovu a Berlebaši, jakož i vory rachovského ředitelství státních lesů.⁷⁴

Řeka Teresva zaplavila části obydlí v Uščorné,⁷⁵ která tak jako tak patří k nejdeštivějším místům střední Evropy,⁷⁶ a strhla most mezi touto obcí a Brusturami, které částečně také zatopila a zcela odřízla, a navíc si s sebou vzala několik vorů. Řeka dále odnesla 400 metrů silnice vedoucí do obce, a ještě provizorní most u obce Krsnašova,⁷⁷ jenž byl zbudován po povodni v roce 1923. Řeka Šopurka 8. listopadu zaplavila pole a zahrady ve Velikém Bočkově, kde zatopila i několik domů, poškodila silnici z městečka do Kobylecké Polany a odplavila dřevěný můstek továrny Klotilda. Kromě toho voda zcizila dřevo lesní správy složené na březích. K likvidaci lidských děl se připojil i potok Batár, jenž zaplavil pole u obcí Batár, Ďula a Ďakovo, zatopil župní silnici mezi Batárem a Výlokem v šíři jednoho kilometru a do výše přes půl metru. „Celé okolí podobalo se velkému jezeru.“ Apšice spolu s dalším potokem zaplavila okolí obce Nižní Apša a vesměs zlikvidovala mosty a lávky přes potoky a došlo i k poškození silnic.⁷⁸

Celkově se škoda za povodně z roku 1925 odhadovala v lednu 1926 jen na vodo-hospodářských stavbách na 345 000 korun, ovšem celkovou částku bylo možné zjistit na jaře 1926. Uvedená povodeň pak byla charakterizována jako průměrně velká voda.⁷⁹

Povodeň ze srpna 1927

Dlouhodobé deště trvající od 25. srpna 1927 nasýtily půdu tak, že nebyla s to absorbovat další vodu, tudíž když 30. srpna přišla silná bouře, kdy napršelo 78,8 mm vody, které se vřítily do koryt řek Tisy a Lazeštiny, odhadovalo se, že v noci 30. srpna 1927 vteklo do Tisy asi 5 000 000 m³ vody, což již téměř naplněné nádrže nemohly více pojmout, a buď přetekly, nebo praskly, což se na několika místech stalo např. nádržím u Kozmeščeku a Lazeštiny. Stržené dřevo z vorů, ale i mostů, pak drtily chaty, další mosty, stromy a podemlávaly dopravní tělesa, tedy způsobovalo další škody a objevily se i ztráty na životech, např. Oleny Holovčukové a jejího vnuka Jiřího Holovčuka z Jasiny. Dále byla po obou březích Tisy zničena veškerá úroda. V Kvasech stoupla voda o čtyři metry a silnice vybudovaná za 21 500 000 korun byla odplavena. Násyp 20 metrů vysoký mezi obcí a zastávkou v Kevelově se zřítil v délce 400 metrů do Tisy spolu s kolejemi.⁸⁰

73 Obec se nepodařilo identifikovat.

74 NA, f. PMR, kart. 80, sign. 61.

75 NA, f. PMR, kart. 80, sign. 61.

76 KUŠTEK, Vladimír. *Československý svět v Karpatech*. Bratislava 2018, s. 209.

77 Obec se nepodařilo identifikovat.

78 NA, f. PMR, kart. 80, sign. 61.

79 NA, f. PMR, kart. 3346, sign. 757/71.

80 VÚA – VHA, f. Doplnovací okresní velitelství Chust (DOV Chust), nezpracovaný spisový materiál o povodni z roku 1927.

Obr. 5: Zatopená silnice Kvasy – Jasiňa. VÚA – VHA, f. DOV Chust, nezpracovaný spisový materiál o povodni z roku 1927.

Obr. 6-1 až 6-4: Zničená železnice u zastávky v Kevelovč.
VÚA – VHA, f. DOV Chust, nezpracovaný spisový materiál o povodni z roku 1927.

V Rachovu se směs vody a trosky zastavila před mostem, ale v jednu hodinu ráno most povolil a voda zalila čtvrť Verbík. Mezitím voda se dostala za Rachov, poškodila trať mezi Rachovem a Berlebašem, načež dospěla do Bočkova, kde poškodila železniční most a odplavila další dříví.⁸¹

Obr. 7: Zbytky mostu v Rachově. VÚA – VHA, f. DOV Chust, nezpracovaný spisový materiál o povodni z roku 1927.

Obr. 8: Voda v rachovské čtvrti Verbík. VÚA – VHA, f. DOV Chust, nezpracovaný spisový materiál o povodni z roku 1927.

81 VÚA – VHA, f. DOV Chust, nezpracovaný spisový materiál o povodni z roku 1927.

Obr. 9: Snímek zaplavených jatek a židovských lázní v Rachovu.
VÚA – VHA, f. DOV Chust, nezpracovaný spisový materiál o povodni z roku 1927.

Obr. 10: Vodou překrytá silnice Rachov – Berlebaš. VÚA – VHA, f. DOV Chust,
nezpracovaný spisový materiál o povodni z roku 1927.

Katastrofickou situací se dle hlášení vojáků následně pokusili využít komunisté, ale bezpečnostní složky jejich snahu zhatily. „Pověřčivý a bigotní lidé viděli v katastrofě zlé znamení a utišili se teprve, když zvěděli o ještě větší pohromě v sousedním Polsku.“⁸²

82 VÚA – VHA, f. DOV Chust, nezpracovaný spisový materiál o povodni z roku 1927.

Rychlý průběh celé katastrofy si vyžádal značné materiální škody, a hlavně i ztráty na životech. Krátce po pohromě se pro kronikářské účely DOV v Chustu pokusili tamní příslušníci zpracovat letný přehled škod:

Škody z letní povodně 1927 v korunách dle zjištění DOV Chust	
<i>Škody na soukromém majetku</i>	
<i>Obec</i>	<i>Částka</i>
Jasiňa	3 705 902
Rachov	142 430
Kvasy	2700
Bilina ⁸³	9120
<i>Dohromady</i>	<i>3 860 152</i>
<i>Škody na státním majetku</i>	
<i>Druh</i>	<i>Výše škody</i>
Lesní cesty	1 594 000
Vodní cesty	2 679 000
Mosty	300 000
Telefon	50 000
Vodní nádrže	755 000
Dřevo 3 770 m ³	182 000
<i>Dohromady</i>	<i>5 560 000</i>

Sestaveno dle: VÚA – VHA, f. DOV Chust, nezpracovaný spisový materiál o povodni z roku 1927.

Shora uvedenou tabulku lze doplnit např. údajem, že cena na úpravy státní silnice Košice – Jablonice v úseku Bočkov – Jasiňa byla v lednu 1928 vypočtena na 11 000 000 korun a škody na nestátních silnicích se ještě stále zjišťovaly,⁸⁴ tudíž bezprostřední odhad škod, jak jej zaznamenali vojáci, byl až překvapivě mírný.

O rozsahu letní záplavy svědčí, že k informování Předsednictva ministerské rady, ale i Ministerstva vnitra, Ministerstva železnic, Ministerstva veřejných prací, Ministerstva zemědělství a Ministerstva zásobování lidu byl využit kanál Oddělení N Ministerstva vnitra, kterým se vládě dostala přehledná zpráva od Policejního ředitelství v Košicích, které si tradičně udržovalo přehled o dění na Podkarpatské Rusi, ač tam již jeho pravomoc nespádala, ale jelikož východoslovenská metropole poskytovala sídlo mnohým úřadům se společnou působností pro Podkarpatskou Rus a východní Slovensko (např. soudní tabule/vrchní soud, obchodní a průmyslová komora), bylo to pochopitelné. Zajímavé je i samotné Oddělení N Ministerstva vnitra, které v této době sice již zanikalo, ale až do roku 1923, kdy vznikla Zpravodajská ústředna a její jednotlivé odbočky, plnilo funkci civilní kontrarozvědky. Byl-li tedy využit tento způsob vyrozumění pražského ústředí, je zřejmé, nakolik

⁸³ Obec se nepodařilo identifikovat.

⁸⁴ NA, f. PMR, kart. 80, sign. 61.

devastující tyto záplavy byly. Ostatně trať do Jasini dle odhadu byla nepoužitelná dalších pět až šest měsíců, což s ohledem na důležitost tratě a spojení s nejvýchodnějším cípem Podkarpatské Rusi, kde byly poškozeny i další silnice, již hrálo významnou bezpečnostní roli, navíc v době, kdy se na mezinárodní scéně opět objevili významní podporovatelé snah Maďarska o revizi trianonských hranic.⁸⁵ Skutečnost však byla taková, že následky povodní z let 1925 a 1927 se ještě odstraňovaly v roce 1933.⁸⁶

Počátkem září 1927 se osobním dopisem odeslaným z Užhorodu obrátil na premiéra poslanec Jaromír Nečas⁸⁷ s prosbou, aby ministerský předseda věnoval pozornost požadavkům obyvatel Podkarpatské Rusi a patřičně zaúkoloval zapojené resorty. Poslanec byl ujištěn, že zúčastněné ústřední úřady již začaly konat. To prakticky znamenalo, že např. ministerstvo veřejných prací zaúkolovalo Civilní správu Podkarpatské Rusi, aby zjistila „přibližný stavební náklad na znovuzřízení poškozených silnic a mostů“ a zároveň zajistila „ihned potřebné, aby zřízen byl nouzový přejezd v těch místech, kde silnice byla vodou úplně odplavena tak, aby doprava na silnici nemusela být zastavena“. Ministerstvo vnitř naopak rachovskému okresu poslalo okamžitou podporu ve výši 30 000 korun s tím, aby informoval o dalších potřebách na podporu, o níž chtělo ministerstvo urychleně rozhodnout. Dále Ministerstvo národní obrany nabídlo pomoc se stavbou provizorního mostu v Rachovu. Věc s mostem navíc spěchala, neboť jeho provizorní oprava nebyla natolik odolná, aby zvládla předpokládané podzimní povodně. Pomoc armády byla navíc potřebná i z toho důvodu, že Rachovo nemělo na opravu peníze.⁸⁸

Situace navíc těžce dolehla na místní obyvatelstvo, včetně místních státních zaměstnanců (z oborů železnice, lesní správy, poštovní správy, školské správy a pohraniční finanční stráže), kteří na základě usnesení své schůze z 25. září 1927 oslovili vládu se žádostí o pomoc. V důsledku špatné dostupnosti a obtížnosti zásobování nebylo dodáváno vše v potřebném množství, což vedlo k zvyšování cen těsně před nástupem zimy, tudíž zaměstnanci finančně nemohli v době všeobecného předzásobování obyvatelstva konkurovat, neboť neměli tolik hotovosti, kterou navíc museli vynakládat na odstraňování bahna z bytů, sklepů a studen a vůbec rekonstrukci svých obydlí za situace, kdy část rodin byla na zimu odesílána ze zdravotních důvodů nebo za účelem školní docházky do jiných částí republiky. Pro vládu zpracovali krátký přehled nárůstu cen základních životních potřeb v Jasini.⁸⁹

85 NA, f. PMR, kart. 80, sign. 61.

86 ANDREJS, Josef. Inženýr ve službě železnice (Z deníku kontrolora pro udržování dráhy). In MUSIL, Jaromír (red.). *Technická práce v zemi Podkarpatoruské 1919 – 1933*. Užhorod 1933, s. 36.

87 Podrobněji k této osobnosti viz ŠVEC, Michael. Sociální demokrat Jaromír Nečas a Podkarpatská Rus. In *Paginae historiae*, roč. 23, 2015, č. 2, s. 185-201.

88 NA, f. PMR, kart. 80, sign. 61.

89 NA, f. PMR, kart. 80, sign. 61.

Ceny v Jasini v korunách podle podání zástupců státních zaměstnanců		
Produkt	Před povodní	Po povodni
1 kg mouky	3,70	4,20
1 kg kvasnic	10	14,30
1 litr petroleje	2	4,80
1 vejce	0,50	1,20

Sestaveno dle: NA, f. PMR, kart. 80, sign. 61.

Státní zaměstnanci pak upozornili, že polská vláda poskytla zaměstnancům zvýšení služného o 25 % jako mimořádný přírůstek a pro sebe požadovali výpomoc na osm měsíců předem podle početnosti rodin. Z důvodu přerušení dopravních tepen v Polsku a Československu probíhalo přeshraniční zásobování, které polští zaměstnanci, po seznámení se s jasiňskými cenami, odmítli. Naopak zcela předvídatelný postoj zaujalo Ministerstvo financí, které sdělilo, že „nedostalo od svých podřízených úřadů žádného návrhu na udělení výpomoci povodní postiženým finančním zaměstnancům“. Následovalo blazeované odůvodnění: „Všeobecné důvody uváděné v memorandu státních zaměstnanců z Jasiny [!] nejsou tak závažné, aby bylo třeba zvláštního opatření, neboť tam uváděné ceny potravin a předmětů denní potřeby jsou běžné i v jiných povodní nepostižených městech.“ Pomoc resortním pracovníkům nebyla potřeba, neboť žádná taková žádost na ministerstvo dosud nedošla, tudíž se resort financí nemínil zabývat opatřením na pomoc svým zaměstnancům v Jasini. Na úkor efektivní pomoci na místě ministerstvo spravující státní pokladnu doporučovalo, aby se podpory zaměstnancům vyplácely až po předchozí dohodě zúčastněných resortů, aby se pomoc pohybovala ve stejných mezích s tím, že „výpomoc by se dle našeho úsudku nemohly pohybovat ve výši plné náhrady škody vzhledem k tomu, že i ostatní obyvatelstvo utrpělo škody, jež nelze nahradit“.⁹⁰

O špatné situaci a pravdivosti podání jasiňských státních zaměstnanců se přesvědčil dokonce referent Předsednictva ministerské rady, který koncem září 1927 navštívil Jasiňu v rámci své dovolené a domovskému úřadu ohlásil, že podání státních zaměstnanců odpovídá skutečnosti a dodal: „Hospodářské tísně postiženého kraje využívají zejména obchodníci židovští, kteří zvyšováním cen ztěžují životní podmínky státních zaměstnanců.“⁹¹

Koncem října 1927 v reakci na podání státních zaměstnanců jménem premiéra oslovilo Předsednictvo ministerské rady resorty financí, zemědělství, železnic, pošt a telegrafů, vnitra a pro zásobování dopisem, v němž „Předsednictvo ministerské rady doporučuje vzhledem k poměrně nepatrnému nákladu finančnímu, jež opatření toto bude vyžadovati, aby xx zaujalo příznivé stanovisko k žádosti k žádosti státních zaměstnanců, též s toho hlediska, že obyvatelstvu postiženého kraje poskytnuta byla finanční podpora“. Ministerstvo pro zásobování lidu se přitom již předtím ozvalo s tím, že do oblasti vyslalo protilichvevní orgány, aby zabránily zdražování s tím, že šéf rachovského okresu po katastrofě nechal zpracovat soupis potravin a vyhlásil maximální ceny spolu s tím,

⁹⁰ NA, f. PMR, kart. 80, sign. 61.

⁹¹ NA, f. PMR, kart. 80, sign. 61.

že Zemský hospodářský úřad v Užhorodě zajistil dopravu potravin po náhradních trasách. O rozsahu škod svědčí dlouhá zpráva Ministerstva železnic, které vypočítalo jednotlivé škody, nutnost poslouposti jejich nápravy i faktu, že košickému železničnímu ředitelství již u některých škod nařídilo vyhlásit výběrové řízení na opravu ve zkrácené lhůtě 7 – 10 dní. Ostatně Jasiňa s cca 12 000 obyvateli byla zásobovatelná jen soumary a za dne. Některé spojnice pak byly budovány výhradně na přání ostatních resortů, např. Ministerstva vnitra, které také bylo požádáno o finanční příspěvek. Ministerstvo vnitra samozřejmě příspěvek odmítlo s odkazem na nouzový regulativ,⁹² podle něhož mohlo přispět pouze na podporu „opatření nezbytných předmětů denní potřeby (např. potraviny, šatstvo, zařízení)“. Dalším problémem v případě Jasině byla skutečnost, že Tisa se nacházela z obou stran stlačena do úzké soutěsky a na obou březích vedla buď železnice, nebo silnice, a řeka sama sloužila jako cesta pro plavení dřeva, k čemuž sloužily výše položené zadržovací nádrže. To vedlo k tomu, že přívalová vlna se v soutěsce rozbíjela o vzpříčené dřevo a vznikaly silné víry podemlívající oba břehy. Nepřekvapí proto, že Ministerstvo železnic požadovalo radikální úpravu celé otázky v rámci meziministerské komise.⁹³

Ministerstvo pošt a telegrafů s ohledem na omezený počet zaměstnanců v oblasti mohlo koncem prosince 1927 ohlásit, že po prozkoumání rodinného stavu a míry poškození obydlí již poskytl konkrétní finanční výpomoc v částce několika stovek korun či málo tisícikorun.⁹⁴

Na scénu v této souvislosti opět nastoupil poslanec Jaromír Nečas, který v této věci vznesl dotaz na premiéra, jenž vedle popisu škod požadoval zlepšení protipovodňových opatření v oblasti a lepší regulaci voroplavy. Kromě toho v zasažené oblasti požadoval snížení daní, odškodění za uhynulý dobytek, zahájení nouzových prací k zaměstnání místního obyvatelstva, bezplatné zásobování dřevem, zajištění zásobování potravinami a komisionální zjištění škod zemědělců,⁹⁵ tedy vesměs věci, které stávající legislativa již nějakým způsobem řešila.

S ohledem na výše popsaný dopis ministerstva železnic překvapí, že v odpovědi na poslancův dotaz došlo k odmítnutí názoru, že za škody může voroplava s tím, že související předpisy byly průběžně modernizovány a že příslušné nádrže jsou udržovány a opravovány. Nicméně s ohledem na škody na zařízení k voroplavbě se zvažovalo zavedení dopravy dřeva na železnici formou lesních drah. Jistým příjemným překvapením bylo sdělení, že Ministerstvo financí nařídilo Hlavnímu finančnímu ředitelství v Užhorodě, „aby veškeré žádosti za slevu daní z důvodu škod způsobených živelními pohromami byly s urychlením a blahovolně projednány a aby v odůvodněných případech byly poškozeným poplatníkům povolovány přiměřené daňové úlevy“.⁹⁶ Každopádně v březnu 1928 podala skupina komunistických senátorů kolem Kyrila

92 Nouzovým regulativem je patrně míněno zmocnění ministerstva k výpomoci základními životními potřebami podle vládního nařízení č. 266/1927 Sb. z. a n.

93 NA, f. PMR, kart. 80, sign. 61.

94 NA, f. PMR, kart. 80, sign. 61.

95 NA, f. PMR, kart. 80, sign. 61.

96 NA, f. PMR, kart. 80, sign. 61. Bohužel, nemáme doklady o tom, jak tato blahověle vypadala v praxi.

Reščuka návrh na provedení regulace Černé Tisy a zmírnění bída nezaměstnaných vorařů v oblastech postihnutých povodní ze srpna 1927.⁹⁷

Povodeň z července 1933

Městečko Výlok se stalo obětí povodně v létě 1933, kdy 8. července v noci jeho obyvatelé překvapila rychle stoupající voda. Podle vzpomínek dcery příslušníka finanční stráže její otec „v rychlosti svázal do plachet peřiny, šatstvo, na skříň kladl knihy a cenné věci. Ve dvoře bylo asi ½ metru vody, když vynesl kočárek a s ním i sestru Libuši. Mne [!] i bratra Václava posadil na kraj stolu. Tak jsme ve tmě a v chladu čekali do ranních hodin, kdy se v naší ulici objevil první ponton. Byli to vojáci z posádky z Berehova. Vzali nás i sousedovy děti a vyvezli nás do města, kde bylo na ulici asi 30 cm vody. Dali nás do budovy školy, kde o nás bylo postaráno. V ten den jsme jeli s maminkou vlakem do Berehova, kde se nás ujal známý strážmistr. Bydleli jsme u jeho rodiny po dobu, pokud voda rozlité Tisy ve Výloku a v jeho okolí neopadla. Dodnes mi z paměti nevymizela ta hrůza z povodně. Tisa vystoupila ze svých břehů osm metrů nad normál. Byla zničena přes polovina domů ve městě, zahynulo tam hodně zvířat. Kvůli vlhkosti a mokřým stěnám nebylo dlouho možné bydlet v domech, které byly postiženy povodní. Do podzimu byla vystavěna celá ulice dvojdomků ze dřeva, nacházely se zde škola a školka. Naše rodina dostala v kolonii dvojpokojový byt s příslušenstvím a zahradou“.⁹⁸

Z 560 domů ve Výloku zůstalo stát jen 80 stavení. Podle zpráv senátorů např. místní poštovní zajišťující telefonní a telegrafické spojení „konal službu do posledního okamžiku stoje až po prsa ve vodě, dokud nebyly baterie zaplaveny vodou“. Další místní

Obr. 11: Zaplavený Výlok v roce 1933. ANM, f. Rudolf Kryl, kart. 82.

97 NA, f. PMR, kart. 3346, sign. 757/97.

98 Citováno dle KUŠTEK, Vladimír. Československý svět v Karpatech. Bratislava 2018, s. 114.

Obr. 12-1 a 12-2: Zničená obydľí ve Výloku v roce 1933. ANM, f. Rudolf Kryl, kart. 82.

Obr. 13-1 až 13-3: Výstavba štátní kolonie ve Výloku po záplavách z roku 1933.
ANM, f. Rudolf Kryl, kart. 82.

úředník účastníci se záchranných prací přišel ke svému domovu až v noci a nalezl jej z jedné strany podemletý a částečně již zbořený. „*Jelikož nebyly na blízku žádné lod'ky, přivolával podnotář záchranu. V obou rukou držel své děti, které mu později zachránil jeden četník a sám pak se svojí ženou a služkou vylezli okny a drželi se okenních rámu, které praskaly. Asi kolem půl druhé hodiny v noci připlul na lod'ce cikán a podnotáře s rodinou zachránil. Sotva byla lod'ka několik metrů od budovy, zřítla se tato.*“ První pomoc na místě v podobě záchranných operací i udržování pořádku vedle představitelů okresního úřadu zajišťovala korouhev Jezdeckého pluku 10 z Berehova, kde veřejnou sbírkou byla zajištěna také první várka potravin.⁹⁹

Zemský úřad v Užhorodě zadal výstavbu 150 domů a do konce listopadu 1933 se do novostaveb mohlo nastěhovat více jak 700 obyvatel městečka. Nepřekvapí, že zemského prezidenta Antonína Rozsypala pak městské zastupitelstvo jednomyslně zvolilo svým čestným občanem. Slávy se zúčastnil nejen oceněný Rozsypal, ale též agrárnícký poslanec Josef Zajíc.¹⁰⁰ Ostatně agrárníčtí senátoři se ve věci podpory postižených touto záplavou výrazně angažovali, ale aktivní byli i senátoři ze sociální demokracie.¹⁰¹ Nelze nezmínit, že Výloku bylo ochotno pomoci dokonce Ministerstvo financí – projevilo souhlas s prominutím či snížením poloviny poslední splátky za úpravu vodního toku.¹⁰²

Závěr

Navzdory absenci specializované profesionální síly v podobě státních hasičů disponoval meziválečný stát nepřehlednými nástroji k boji s různými živelními katastrofami, kdy zejména kasernované vojsko a četnictvo mohlo rychle poskytnout množství fyzicky zdatných a jednotně řízených jedinců s možností celkem rychlé dopravy. Skutečnost, že hasiči existovali na drtivé většině státního území výhradně v podobě sborů dobrovolných hasičů, sice v některých případech byla omezující, ale dobově hustší síť vojenských posádek s motorovými vozidly tuto nevýhodu částečně kompenzovala, ovšem chyběla jim zase vícenásobná zkušenost se zásahy. Ostatně, četnictvo i vojsko běžně počítalo s tím, že může být využito ke zvládnutí nějaké živelní pohromy, ale nejednalo se o primární součást jejich odborné přípravy. Politická reprezentace státu sice v průběhu dvacátých let přijala množství legislativních i exekutivních předpisů ke zvládnutí následné rekonstrukce a rekultivace zasažených území, ale jako vždy byla limitující finanční stránka věci a mnohé samozřejmě záleželo na schopnostech a rozšafnosti na místě působících představitelů státní správy, zejména správců okresních politických správ/okresních úřadů a jim podřízených úředníků. Po vzniku Zemského úřadu v Užhorodě již nebyla potřeba podrobně informovat centrum o nejrůznějších povodních a od centra se požadovalo prakticky jen zajištění finančních prostředků na nákup a výplatu pomoci. Pozoruhodná je také celkově menší aktivita zákonodárců z Podkarpatské Rusi při snaze získat státní podporu pro postižené oblasti za pomoci různých dotazů a rezolucí

99 NA, f. PMR, kart. 3347, sign. 757/113.

100 KUŠTEK, Vladimír. *Československý svět v Karpatech*. Bratislava 2018, s. 114.

101 NA, f. PMR, kart. 3347, sign. 757/113.

102 NA, f. MZ, kart. 291, sign. T2000.

Senát Národního shromáždění R. Čs. r. 1932.

III. volební období.

6. zasedání.

Tisk 727.

N á v r h

senátorů Il. Curkanoviče, V. Votruby, dr Reyla a druhů

na rychlé poskytnutí hmotné podpory karpatoruským osadám postiženým povodní.

Poslední dvě neděle následkem rychlého tání sněhu a stálých dešťů vystoupily z koryta řeky a potoky na Podkarpatské Rusi (zejména Bodrog, Už, Tisa a jiné) a zatopily značné prostory osad a způsobily drobným zemědělcům ohromné škody.

Podepsaní navrhuji:

1. Aby vláda republiky Československé uložila ministerstvu financí ihned

uvolnit ze státní pokladny 2 miliony Kč pro poskytnutí první nejnutnější pomoci postiženým.

2. Aby vláda republiky Československé uložila Zemskému úřadu v Podkarpatské Rusi, aby neprodleně vyšetřil škody způsobené povodní, stanovil její výši a aby učinil všechna opatření, která by nahradila pohromou postiženým způsobené škody.

V P r a z e, dne 19. dubna 1932.

Curkanovič, Votruba, dr Reyl,

Bergman, Šabata, J. J. Krejčí, Rovňan, dr Karas, dr Kapras, inž. Havlín, dr Reháček, dr Fáček, Navrátil, Šachl, Fr. Novák, dr Žiška.

Obr. 14: Požadavek senátorů Národní demokracie kolem Ilariona Curkanoviče na pomoc postiženým. NA, f. PMR, kart. 3347, sign. 757/113.

z půdy Národního shromáždění. Rozdíl zvláště vyniká v pozoruhodné čípernosti osob zvolených v českých zemích a na Slovensku. Ačkoliv lze brát v potaz i jednoduché číselné počty podkarpatoruských držitelů mandátu, tak o mnohém vypovídající je, že těch několik málo aktivit ve prospěch postižených podkarpatoruských oblastí byly podávány výhradně na základě stranického klíče a nikoliv jako např. podnět skupiny poslanců nebo senátorů z Podkarpatské Rusi z různých politických stran.